

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 373.2:37.036

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.76-2.1>

М. В. Кордубан

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної педагогіки і фахових методик
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

А. В. Ковтун

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії і технологій дошкільної освіти та мистецьких дисциплін
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА Г.С. СКОВОРОДИ ЯК ЗАСІБ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті проаналізовано педагогічну спадщину Г.С. Сковороди. З'ясовано, що важливу роль у розвитку естетичного чуття дитини відіграє музичне мистецтво. Емоційна чутливість дошкільників забезпечує єднання особистості дитини з природою, національними традиціями, загальними надбаннями людства, що резонує з педагогічними поглядами просвітника.

У статті визначено, що музично-педагогічні ідеї, просвітницька діяльність Г.С. Сковороди наповнюють естетичне виховання особливим змістом. Схарактеризовано музичну діяльність освітянина на різних етапах його життя. Розкрито виняткові музичні здібності та вміння освітянина: чудовий голос, володіння грою на музичних інструментах. Розглянуто педагогічну музичну діяльність Г.С. Сковороди як домашнього вчителя, в період викладання в Харківському колеґіумі, як мандрівного філософа. З'ясовано, що творчий музичний доробок Г.С. Сковороди становить церковна музика. Педагог писав канти, духовні концерти з використанням текстів псалмів і літургійних віршів. Видатний мислитель звертався і до світських жанрів музики. Його авторські пісні, так звані пісні-псалми або сквородинівські веснянки, становлять ядро музичної спадщини філософа і трансформувались у народні.

Установлено, що в педагогічному спадку Г.С. Сковороди транслюються ідеї естетизму у відображенні краси через добро та істину. Виявлено, що в пісенну творчість Г.С. Сковороди закладено важливу ідею музичної педагогіки – любов до музики. Доведено, що музична творчість Г.С. Сковороди не носила стихійного характеру, вона формувалась під впливом усталених світоглядних позицій філософа. Проаналізовано дослідження В.В. Стрілко стосовно принципів музично-естетичного виховання особистості дитини на основі спадщини Г.С. Сковороди. Виявлено, що: національне виховання має реалізовуватись на основі музичного мистецтва; підґрунтям формування духовності особистості визначено народнопісенну творчість; застосування різних жанрів і форм музики дає можливість виявлення індивідуальних музичних здібностей; майбутня професійна діяльність має забезпечувати творчу самореалізацію музично-естетичних здібностей особистості; залучення особистості до театрального мистецтва розвиває її акторсько-педагогічні можливості.

Ключові слова: Г.С. Сковорода, просвітницька діяльність, музично-педагогічна спадщина, пісенна творчість, естетичне виховання, діти дошкільного віку.

Постановка проблеми. Одним з основних завдань Національної стратегії розвитку дошкільної освіти в Україні на період до 2021 року визначено оновлення змісту виховання дітей дошкільного віку відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти та програм розвитку дитини. Невід'ємною складовою частиною цілісного формування особистості дитини є її естетичне виховання. У програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» [1] в розділі мистецької освіти

(музика) визначено, що дитина повинна мати уявлення про українську народну музику та музику народів світу, знати українські народні інструменти, вміти охарактеризувати музичний твір, висловлювати враження від музики, використовувати набутий музичний досвід під час самостійної художньої діяльності.

Спрямування освітньої політики України на розвиток національної системи дошкільної освіти в контексті євроінтеграції та одночасного збере-

ження і примноження національних освітніх традицій відповідає окресленим завданням і вимагає використання та творчого переосмислення педагогічних ідей видатних просвітител минулого. В історії педагогічної думки такою всесвітньо відомою постаттю, що акумулювала в собі культурні риси європейського простору, вітчизняного просвітництва і народної педагогіки, є Г.С. Сковорода.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Феномен Григорія Сковороди зумовив неабиякий інтерес широкого загалу суспільства та вузькоспеціалізованих науковців до його філософської, мистецької, педагогічної спадщини. У свій час дослідження щодо філософських поглядів Г.С. Сковороди проводили науковці Н. Іванова, Т. Кононенко, В. Вандишев, М. Закала, О. Крамаренко, С. Йосипенко, Т. Чернега та інші. Автори Л. Ушкалов, І. Гузар, Л. Гнатюк, Т. Александрович, І. Драч у своїх роботах приділили увагу вивченню літературного доробку освітянина. Велика кількість наукових розвідок присвячена різним аспектам педагогічної діяльності Г.С. Сковороди. Окремо вивченням музично-педагогічної спадщини педагога займалися О. Шреєр-Ткаченко, М. Боровик, І. Івань, Б. Мартусь, Л. Ярославич тощо. Проте питання використання музично-педагогічних ідей Г.С. Сковороди в естетичному вихованні дітей дошкільного віку потребує більш детального розгляду.

Мета статті. Метою статті є дослідження музично-педагогічної спадщини Г.С. Сковороди як засобу естетичного виховання дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Естетичне виховання дошкільників у сучасному розумінні визначається як процес формування у дітей естетичного ставлення до життя, розвиток сприймання й розуміння прекрасного в мистецтві, навколишньому світі, людських комунікаціях і передбачає художню творчість [2]. Неабияку роль у розвитку естетичного чуття дитини відіграє музичне мистецтво. Емоційна чутливість дошкільників як стрижнева складова частина музичних здібностей забезпечує єднання особистості дитини з природою, національними традиціями, загальними надбаннями людства.

Як зауважила О. Донченко у своєму дослідженні «Проблема естетичного виховання дітей дошкільного віку в педагогічній думці України (кінець XIX – початок XX ст.)», музично-педагогічні ідеї, просвітницька діяльність Г.С. Сковороди резонували в тогочасному суспільстві, а отже, наповнювали естетичне виховання особливим змістом.

Музика мала велике значення в житті та творчості просвітника. Дослідники біографії українського генія, зокрема його учень і друг М. Ковалинський та відомий український історик

і громадський діяч Д. Багалій, у своїх роботах відзначають, що Г.С. Сковорода мав високий рівень музичних здібностей і надзвичайний талант, який втілювався в музичних творах протягом життя, транслюючи світоглядні цінності митця [4]. Так, освітянин мав чудовий голос, грав на декількох музичних інструментах (скрипка, бандура, гуслі, флейта). Першим і, за словами самого Г.С. Сковороди, найулюбленим з музичних інструментів була сопілка.

Неабиякий музичний талант філософа виявився під час навчання в сільській школі. Надалі яскрава демонстрація музичного обдарування відбувалась у Києво-Могилянській академії. У подальшому шліфуванню музичних навичок до професійного рівня сприяло перебування педагога в Придворній капелі в Санкт-Петербурзі. За проявлені успіхи в музичній діяльності Г.С. Сковорода був удостоєний звання «придворного установа», так він отримав можливість бути заспівувачем у хорі, вчителем співу, диригентом [5].

Багатогранність музичної творчості Г.С. Сковороди зумовлюється і його виїздами за кордон. За припущеннями дослідників, у подорожах з російським графом Вишневецьким митець збагачувався культурними надбаннями європейського барокового музичного мистецтва [4; 5].

Музична діяльність просвітника відобразилась і в площині домашньої освіти. В історії педагогічної думки відомий факт праці Г.С. Сковороди домашнім учителем у родині поміщика Степана Томари, що передбачало проведення уроків співу, музики. В історії педагогічної думки відома діяльність освітянина в Харківському колеґіумі, під час якої він продовжував займатись музичним мистецтвом [3], наприклад, славетні музичні вечори, на яких педагог співав і грав на сопілці [5]. Наступний період життя філософа, пов'язаний з мандрями, також супроводжувався музичним талантом педагога, мислитель навчав музичного мистецтва підрастаюче покоління українців.

Творчий музичний доробок Г.С. Сковороди становить церковна музика, ним написані канти, духовні концерти з використанням текстів псалмів і літургійних віршів. Однак варто зауважити, що видатний мислитель звертався і до світських жанрів музики. Зокрема, його авторські пісні, так звані пісні-псалми, або сковородинівські веснянки, що становлять ядро музичної спадщини філософа, трансформувались у народні. З біографії просвітника відомо, що не було жодного видання його музичного доробку, зокрема пісень-псалмів. Проте історичний факт підтверджує розповсюдження вокальної творчості просвітника в усному вигляді. Набувши надзвичайної популярності й народної любові, пісенні твори Г.С. Сковороди міцно закріпились у репертуарі співаків-бардуристів, лірників, народних учителів – мандрів-

них дяків, таким чином поширюючись країною та далеко за її межами.

Спадщина Г.С. Сковороди, втілена в унікальне споріднення філософських поглядів з музичною творчістю, має особливу цінність для дошкільної педагогіки. Своїм поетико-музичним спадком педагог транслює ідеї естетизму, що мають на меті відображення краси через добро та істину [6].

Пісенна творчість Г.С. Сковороди дозволяє реалізувати найголовніше завдання музично-естетичного виховання дітей дошкільного віку – виховання любові до музики. Адже формування музично-естетичної свідомості дошкільників зумовлюється власним бажанням дитини долучатись до музичної діяльності. Таким чином, виникає стійка потреба в постійному зверненні до музичного мистецтва, дитина розвиває емоційну чутливість до творів музичного мистецтва. Зокрема, байка «Зозуля та Косик» є яскравим прикладом філософсько-педагогічної ідеї освітянина стосовно сродності праці. За таких умов пісня набуває статусу ефективного інструментарію задля розвитку духовного рівня життя [4].

Музична творчість Г.С. Сковороди не носила стихійного характеру, вона формувалась під впливом усталених світоглядних позицій філософа. У дослідженні В.В. Стрілко виокремлено принципи музично-естетичного виховання особистості [7]. Продиктовані тогочасною реальністю навколо мислителя та його професійною творчою діяльністю принципи передбачають такі узагальнення: національне виховання має реалізовуватись на основі музичного мистецтва; підґрунтям формування духовності особистості визначено народнопісенну творчість; застосування різних жанрів і форм музики дає можливість виявлення індивідуальних музичних здібностей; майбутня професійна діяльність має забезпечувати творчу самореалізацію музично-естетичних здібностей особистості; залучення особистості до театрального мистецтва розвиває її акторсько-педагогічні можливості.

Висновки і пропозиції. Таким чином, вражаючий синтез унікальності, самобутності музично-педагогічного спадку Г.С. Сковороди й тісного наближення його надбань до української народної творчості становить необхідне підґрунтя для естетичного виховання дітей дошкільного віку, що відповідає завданням сучасної освіти України стосовно музично-естетичного розвитку дітей дошкільного віку.

Список використаної літератури:

1. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» (нова редакція). У 2 ч. / О.П. Аксьонова та ін. ; наук кер. О.Л. Кононенко. Київ : «ТОВ МЦФЕР-Україна», 2014. Ч. II: Від трьох до шести (семи) років. 452 с.
2. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка : підручник. Київ : Академвидав, 2013. 464 с.
3. Бакай С.Ю. Музично-педагогічні ідеї та просвітницька діяльність Г.С. Сковороди на Слобожанщині : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01. Харків, 2004. 19 с.
4. Гриценко І.В. Музика у житті та творчості Григорія Сковороди. Херсонський державний університет. URL: <https://www.sworld.com.ua/simpoz9/53.pdf>
5. Горенко-Баранівська Л.І. Музично-просвітницькі аспекти діяльності Григорія Сковороди. *Наукові записки НаУКМА : Гуманітарні науки*. 2003. Т. 22. Ч. 1. С. 121–125.
6. Салдан С.О. Музичне мистецтво у контексті естетичного виховання за педагогічними ідеями Григорія Сковороди та Рудольфа Штайнера. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2016. № 2. С. 185–188.
7. Стрілко В.В. Естетичне виховання українців у педагогічній спадщині Григорія Сковороди та Костянтина Ушинського. *Вісник Запорізького національного університету*. 2014. № 1 (22). С. 82–86.

Korduban M., Kovtun A. Musical and pedagogical heritage of G. S. Skovoroda as a means of aesthetic education of preschool children

The article analyzes the pedagogical heritage of GS Skovoroda. It has been found that the art of music plays an important role in the development of a child's aesthetic sense. The emotional sensitivity of preschoolers ensures the unity of the child's personality with nature, national traditions, the common heritage of mankind, which resonates with the pedagogical views of the education.

The article determines that musical and pedagogical ideas, educational activities of GS Skovoroda fill aesthetic education with a special meaning. The musical activity of the educator at different stages of his life is characterized. Exceptional musical abilities and skills of an educator are revealed: excellent voice, mastery of playing musical instruments. The pedagogical musical activity of GS Skovoroda is considered. GS Skovoroda proved himself as a home teacher, during his teaching at the Kharkiv Collegium, as a traveling philosopher. It was found that the creative musical work of GS Skovoroda are church music. The teacher wrote chants, spiritual concerts using the texts of psalms and liturgical verses. An outstanding thinker also turned to secular genres of music. His author's songs, the so-called psalm songs or GS Skovoroda's spring songs, form the core of the philosopher's musical heritage and have been transformed into folk songs.

It is established that in the pedagogical heritage of GS Skovoroda broadcast the ideas of aesthetics in the reflection of beauty through goodness and truth. It is revealed that in the song creativity of GS Skovoroda laid down an important idea of music pedagogy – love of music. It is proved that the musical work of GS Skovoroda. GS Skovoroda was not spontaneous, it was formed under the influence of established philosophical positions of the philosopher. The research of VV Strilko on the principles of musical and aesthetic education of the child's personality based on the legacy of GS Skovoroda. It is revealed that national education should be realized on the basis of musical art, the basis of formation of spirituality of the person is defined by national song creativity, application of various genres and forms of music gives the chance of revealing of individual musical abilities, the future professional activity should provide creative self-realization art develops its acting and pedagogical capabilities.

Key words: G.S. Skovoroda, educational activities, musical and pedagogical heritage, songwriting, aesthetic education, preschool children.